

QUÈ SIGNIFICA “POSTVERITAT”?

Hi ha conceptes que tenen al mateix temps un sentit descriptiu (expliquen el que hi ha) i un sentit valoratiu. El neologisme “postveritat” n’és un. Descriu una estratègia d’argumentació basada en el menyspreu per l’objectivitat dels fets i, alhora, valora una crisi de la democràcia. Sembla que el mot s’usà per primer cop l’any 1992 en un article sobre la Guerra del Golf publicat pel guionista cinematògraf i novel·lista Steve Tesich (1942-1996). La “postveritat” es referia a un món on la veritat ja no resulta significativa ni rellevant com a criteri per justificar les accions polítiques i socials, especialment quan és el poder qui actua. La postveritat, però, no és tan sols un intent d’amagar la veritat (cosa que sovint fan els polítics i també molta més gent) sinó d’escanyar-la.

En la societat de la postveritat es produeix una absurda inversió de la lògica, de manera que (en contra del que seria intuïtiu) són els fets el que resulta desmentit per les opinions. Les opinions no tan sols són més importants que les evidències lògiques o empíriques, sinó que resulten l’únic que realment hi ha en joc en la societat. Convertida en eina d’un espectacle i posada al servei del poder, la veritat deixa de ser un criteri respectable. Al mateix temps la política s’omple d’afirmacions grotesques i insostenibles que estan pensades més per accontentar les vísceres i el baix ventre que per a servir a la discussió racional dels projectes. En la postveritat no es tracta tant de mentir o de fer córrer rumors falsos com de manipular les opinions, reforçant els prejudicis que ja existien en parts (generalment poc cultes) dels votants d’una determinada opció. Confondre la ment i manipular el llenguatge és un objectiu clàssic de la propaganda i George Orwell ja va explicar a 1984 que el totalitarisme necessita crear una “neollengua” per manipular la gent i anular el pensament crític. El que ell va descriure, presentant-ho com una sàtira, com una crítica o com una profecia social s’està realitzant ja en la postveritat.

A més d’Orwell, l’altre autor que es pot considerar un antecedent en la teoria de la postveritat és el novel·lista de ciència ficció Philip K. Dick, que va descriure l’existència de “mons paral·lels” o de “realitats múltiples” en diverses novel·les (especialment en algunes escrites al voltant dels anys de la presidència de Richard Nixon). En les novel·les de Philip K. Dick una elit construeix diverses realitats paral·leles per tal de tenir més ben controlat el poble. Però ni Orwell ni cap autor de ciència ficció negava que la veritat/realitat existís com a tal. El que ells pretenien era denunciar que la classe dirigent havia optat per la mentida com a eina de control social – i les conseqüències que això implicava. Però posar en circulació el concepte de “postveritat” per descriure el present de la informació manipulada obliga a fer un pas més enllà. La societat de la

postveritat pressuposa, seguint les tesis de Foucault i (abans) de Nietzsche, que la veritat en sentit fort no existeix, que tota realitat és només una construcció lingüística i que, per tant, en política l'únic que existeix són punts de vista, que es presenten en funció dels interessos i que com a tals ni millors ni pitjors – tan sols diversos.

El filòsof nord-americà Harry Frankfurt fou un dels primers a denunciar les conseqüències d'aquesta situació amb el seu article "On Bullshit (1986)". "Bullshit" és literalment una merda de toro ("caca de la vaca") i, per extensió, una estupidesa, una xuminada, una collonada. Segons H. Frankfurt el "bullshit" al qual ens mena la pura multiplicació de suposades veritats, és pitjor que la mentida perquè un mentider ha de conèixer la veritat, ni que sigui per poder amagar-la, mentre que qui comet "bullshit", no té cap interès ni cap respecte per la veritat. La postveritat vindria a ser així una situació on el "bullshit" simplement s'ha universalitzat i l'espectacle ocupa tot l'àmbit de la política i la vida col·lectiva.

Dos llibres publicats l'any 2004 (*The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life* del periodista Ralph Keyes i *When Presidents Lie: A History of an Official Deception and Its Consequences* d'Eric Alterman) van posar al centre del debat polític el que aleshores era un neologisme: "postveritat". Amb aquest concepte es volia designar la idea que la veritat havia deixat pas a l'emergència d'un món fantasmàtic basat en la malfiança sistemàtica envers les tesis oficials i que, alhora, el poder menteix sistemàticament per tal de manipular l'opinió pública amb finalitats electoralistes o de consum. en el món posterior a Internet. Alterman va parlar de "la presidència de la postveritat" per referir-se a les mentides de la presidència de Bush Jr. sobre l'11 de setembre. D'ençà d'aleshores l'ús d'aquest mot no va parar de créixer.

L'any 2016 "postveritat" fou considerada "paraula de l'any" pel Diccionari Òxford i s'ha anat usant de forma força habitual per tal de designar la situació que es produeix quan la veritat deixa de ser l'element central d'una informació. L'any següent el Diccionari entronitzà un terme complementari "fake news" (notícies falses). Tots dos conceptes vindrien a ser complementaris. Una "fake news" no és una notícia falsa. És una notícia "falsificada", cosa prou diferent. No es tracta només d'un error sinó que al darrera hi ha una conscient decisió de desinformar i de mentir. O més estrictament de crear una "zona de boira" on veritat i mentida, fet i opinió siguin impossible de diferenciar. En la postveritat les emocions i els valors dels individus acaben per tenir més valor que els fets i, en certa mesura, ens tornen cecs a fets que no casen amb les nostres expectatives o els nostres desigs.

Seguint la formulació de Lee McIntyre, la postveritat no consisteix a afirmar que la veritat no existeix sinó que "els fets estan subordinats al nostre punt de vista polític". Es pot prescindir de les evidències, i fins i tot de la lògica, perquè allò que importa és la defensa del propi punt de vista, per sobre del qual res no importa. Així, per exemple, quan va començar a córrer el rumor que el president Obama no havia nascut als Estats Units (cosa que legalment l'inhabilitaria per a ser president), ni tan sols mostrar el seu certificat de naixement va ser suficient per aturar la brama.

En aquestes condicions el debat polític democràtic es torna impossible perquè no hi ha vinculació entre allò que es diu i la veritat. Quan les xarxes socials (que són la forma actual de l'àgora) es converteixen en màquines de guerra, els mecanismes emocionals ocupen el lloc de la racionalitat lògica i els interessos econòmics fabriquen i recolzen opcions polítiques alienes al concepte de bé públic, la democràcia esdevé tan sols una ficció més o menys jurídica.

Les tècniques de postveritat i *fake news* es van desenvolupar en una primera fase a partir de 1953 quan la indústria del tabac va tenir plena consciència que el seu producte era cancerigen,

però va muntar un seguit de campanyes intimidatòries contra tot aquell qui gosava presentar proves científiques sobre la relació entre tabac i càncer. Deliberadament, es tractava de posar la mentida al servi del negoci, ni que fos al preu de la mort de milions de persones. Un guru de les relacions públiques de l'època, un tal John Hill (1890-1977), va suggerir que calia oferir molts diners a programes d'investigació científica per tal d'intentar fer creure a l'opinió pública que la relació entre tabac i càncer no era tan clara com assenyalaven els estudis més seriosos. No es tractava, però, de negar els fets, sinó de presentar "fets alternatius" per intentar desacreditar les investigacions que donaven resultats contraris als interessos dels grups tabaquers. L'operació està ben explicada al llibre; *"Mercaderes de la duda. Cómo un puñado de científicos oscurecieron la verdad sobre cuestiones que van desde el humo del tabaco al calentamiento global"* de Naomi Oreskes i Erik M. Conway, (en espanyol a Capitán Swing, 2018).

Les relacions públiques, la compra de publicitat als mitjans, l'oferta de beques, finançament i ajudes a científics "amics", etc., són eines poderoses per a crear un ambient social de dubte i de mal confiança envers la informació contrastada. Un "fet alternatiu" és un fet inestable, interpretable, dubtós – i no es pot negar que grans empreses i partits polítics (algun suposadament d'esquerres, també) juguen a la manipulació i a fabricar una opinió pública inestable, dòcil als interessos de les multinacionals i dels Estats. Al voltant de sis milions de persones moren cada any al món per malalties vinculades al tabac, però la publicitat a gran escala i els vincles dels grans mitjans d'informació i la indústria tabaquera aconsegueix evitar la difusió d'aquestes dades i creen una espessa capa de boira que desinforma socialment i permet grans negocis a una indústria de la mort. Una estratègia similar es va usar posteriorment per negar la pluja àcida, el forat a la capa d'ozó i l'escalfament global. Es tractava de "fabricar el desacord" i amplificar-lo posant molts diners per tal d'evitar que la població tingués consciència dels riscos als que estava sotmesa. Prescindir dels fets, emboïrar-los o complicar-los tant que ningú els pugui entendre, és eficaç políticament perquè evita que el poble demani explicacions a polítics i empresaris. Que d'aquí es passés a la política amb personatges com Trump o Putin era qüestió de temps. Curiosament a l'època de la història on més informació circula i també en l'època on resulta més fàcil verificar les informacions, també és més fàcil que mai desinformar.

Com s'ha arribat a aquesta situació? La resposta no pot limitar-se a considerar que hi ha una mena d'estrany "complot" de la indústria farmacèutica, de les tabaqueres o dels polítics professionals. La culpa en l'autoengany de la postveritat no és d'un suposat populisme. Tampoc és un fenomen provocat per les xarxes – malgrat que hi han ajudat. De fet, la postveritat apareix precisament quan més gent hi ha mobilitzada críticament a través de les xarxes socials (i per tant, més gent la podria denunciar). En el seu origen la qüestió va més a fons.

La postveritat deriva més aviat dels hàbits culturals de les classes mitjanes urbanes, educades des de les universitats en teories (com les de Foucault, per exemple) que, seguint les tesis de Nietzsche, simplement negaven l'existència de fets i ho reduïen tot a interpretacions. On, evidentment, totes les interpretacions valien igual i no es podia treure l'entrellat de res. Negar les evidències socials i polítiques va resultar molt senzill perquè abans se n'havia negat la consistència del concepte mateix de "veritat". Hi ha una gran responsabilitat política del pensament polític (suposadament) "progressista" en el naixement de la postveritat. Si s'adopta una perspectiva nietzscheana, suposant que "no hi ha fets, sinó interpretacions", llavors no podem queixar-nos si algú interpreta la realitat d'una manera alternativa o presenta "fets alternatius" contraris als fets empírics. Els fets s'estan trobant al mateix nivell que les mercaderies. De la mateixa manera que vas al supermercat i trobes diverses qualitats d'olis o de patates, també pots trobar (especialment a Internet i a les xarxes socials) diversos "fets

alternatiu”, Però convertir la veritat en una mercaderia – i no en un criteri objectiu – té unes conseqüències socials i morals terribles perquè destrueixen l’argamassa mateixa de les relacions socials que és la confiança.